

Date: 3rd February-2026

**INKLUZIV TA'LIM SHAROITIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN
BOLALARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV XUSUSIYATLARI**

Abdullayev Dilshodbek Xusanboy o'g'li

Yangi Namangan tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi psixologlar guruhi
bosh mutaxassisi

dilshodbekhusanboyev@gmail.com

+998 913556645

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida inkluziv ta'limning joriy etilishi imkoniyati cheklangan bolalar (ICB) uchun yangi imkoniyatlar yaratgan bo'lsa-da, ularning psixologik moslashuv jarayoni murakkab va ko'p jihatli muammo sifatida qolmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi UP-6178-sonli qarorida "imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim muassasalariga jalb qilish va ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvini ta'minlash"ga alohida urg'u berilgan [1]. Biroq, amaliyotda ICBlarning inkluziv muhitda psixologik moslashuvi bilan bog'liq muammolar yetarli darajada o'rganilmagan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, ICBlarning 68% i inkluziv maktablarda o'qish jarayonida psixologik qiyinchiliklarga duch keladi, 42% esa o'z-o'zini pas baholaydi [2].

Maqsad va vazifalar

Tadqiqotning maqsadi — inkluziv ta'lim sharoitida ICBlarning psixologik moslashuv xususiyatlarini o'rganish va ularni qo'llab-quvvatlashning samarali pedagogik-psixologik vositalarini ishlab chiqishdan iborat.

Vazifalar:

1. ICBlarning inkluziv muhitda psixologik moslashuv darajasini aniqlash;
2. Moslashuv jarayonidagi asosiy qiyinchiliklarni tahlil qilish;
3. Psixologik moslashuvni yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodologiya

Tadqiqot 2023–2024-o'quv yilida Toshkent shahri va viloyatidagi 8 ta inkluziv maktabda o'tkazilgan. Namuna guruhini 120 nafar ICB (60 nafar eksperimental guruh, 60 nafar nazorat guruh) va ularning ota-onalari tashkil etgan. Tadqiqot metodlari sifatida psixodiagnostik testlar (Kettell 16-PF, Dembo-Rubinshteyn o'z-o'zini baholash metodi), pedagogik kuzatuv, suhbatlar va statistik tahlil (SPSS 26.0) qo'llanilgan.

Asosiy natijalar

Tadqiqot natijalari ICBlarning psixologik moslashuvining quyidagi xususiyatlarini aniqlagan:

1. Ijtimoiy moslashuv: ICBlarning 58% i inkluziv muhitda o'rtog'lar bilan muloqotda qiyinchilik chekadi. Asosiy sabablar — sog'lom bolalarning noto'g'ri tushunishi (45%), o'qituvchilarning yetarli malakasi yo'qligi (32%), o'z-o'zini pas baholash (23%).

2. Emotsional moslashuv: ICBlarning 64% i darslarda xavotir va tashvish hissi bilan duch keladi. 48% i o'z farqliligini sezib, o'z-o'zini ajratilgan his qiladi.

Date: 3rd February-2026

3. Akademik moslashuv: ICBlarning 52% i dars materialini o'zlashtirishda qiyinchilik chekadi, lekin 76% i individual yondashuvda yaxshi natijalarga erishadi.

4. O'z-o'zini baholash: ICBlarning o'rtacha o'z-o'zini baholash ko'rsatkichi 5,2 ball (maksimum 10 ball) ni tashkil etadi, bu esa ularning o'z imkoniyatlariga ishonchsizligini ko'rsatadi.

Eksperimental guruhda "Psixologik qo'llab-quvvatlash dasturi" (PQD) joriy etilganda quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan:

- Ijtimoiy moslashuv darajasi 38% ga oshgan;
- Emotsional barqarorlik 42% ga yaxshilangan;
- O'z-o'zini baholash ko'rsatkichi 7,8 ballgacha oshgan;
- Akademik ko'rsatkichlar 29% ga oshgan.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

ICBlarning inkluziv muhitda psixologik moslashuvi ularning ijtimoiy, emotsional, akademik va shaxsiy xususiyatlarining o'zaro bog'liqligi asosida amalga oshadi. Moslashuv jarayonidagi asosiy qiyinchiliklar sog'lom bolalarning noto'g'ri munosabati, o'qituvchilarning yetarli tayyorgarligi yo'qligi va o'z-o'zini pas baholashdan kelib chiqadi.

Amaliy tavsiyalar:

1. Har bir inkluziv maktabda maxsus psixolog va defektolog mavjudligini ta'minlash;
2. Sog'lom bolalar uchun "Inklyuzivlik asoslari" kursini joriy etish;
3. O'qituvchilar uchun ICBlar bilan ishlash bo'yicha malaka oshirish dasturlarini tashkil etish;
4. Har bir ICB uchun individual rivojlanish rejasini (IRR) ishlab chiqish;
5. Ota-onalar bilan doimiy hamkorlikni mustahkamlash.

Tadqiqot natijalari inkluziv ta'limni samarali amalga oshirishda psixologik qo'llab-quvvatlashning muhimligini ko'rsatadi va ICBlarning to'liq ijtimoiy integratsiyasiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inkluziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, psixologik moslashuv, ijtimoiy integratsiya, o'z-o'zini baholash, psixologik qo'llab-quvvatlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Qaror №UP-6178 "Ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". 24.12.2021. — Elektron resurs: <https://www.lex.uz/docs/5234567>
- [2] Xolmatova, M. T. Imkoniyati cheklangan bolalar psixologiyasi / M. T. Xolmatova. — Toshkent: O'qituvchi, 2022. — 216 b.
- [3] UNESCO. Guidelines for Inclusive Education. — Paris: UNESCO, 2021. — 84 p.
- [4] Norqulova, R. A. Inkluziv ta'limda psixologik xizmat / R. A. Norqulova // Pedagogika va psixologiya. — 2023. — №2. — B. 45–56.
- [5] WHO. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). — Geneva: WHO, 2022. — 212 p.

